ΠΡΟΤΥΠΟ
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΟΔΙΚΗΣ

Αγ. Κωνσταντίνου 11 (Στοά Θεολόγου)
Πειραιάς
Τηλ. 2110 131 551 & 2110 131 552

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ
ΛΥΚΕΙΩΝ 03 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Θέμα Α

Α1.α

1. Σ
2. Λ

Α1.β

ἐν <u>αὐτοῖς</u> ἀναστρέφεσθαι : ἐν τοῖς συναλλάγμασι, ἐν τοῖς δεινοῖς, περί τάς ἐπιθυμίας, περί τάς ὀργάς

κατά γάρ τάς <u>τούτων</u> διαφοράς : ἐνεργείας

Θέμα Β

Β1.

Ο Αριστοτέλης με ένα επιπλέον εμπειρικό επιχείρημα (*μαρτυρεῖ δὲ*) από τον χώρο της πολιτικής σχετικά με το έργο των νομοθετών στην πόλη, ενισχύει τη θέση που διατύπωσε στο ότι οι δίκαιοι γίνονται δίκαιοι πράττοντας μόνο δίκαιες πράξεις, όμοια και οι σώφρονες και οι ανδρείοι (*οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι*). Με άλλα λόγια γίνεται κανείς ηθικός μόνο όταν πράττει ηθικά. Οι νομοθέτες, λοιπόν, με την άσκηση (*ἐθίζοντες*) κάνουν τους πολίτες ενάρετους. Προς αυτή την κατεύθυνση καθοριστική σημασία έχει ο σωφρονιστικός ρόλος της ανταμοιβής και της τιμωρίας, επιβραβεύοντας όσους πολίτες εφαρμόζουν τους νόμους και τιμωρώντας όσους έχουν παραβατική συμπεριφορά. Επομένως, η αρετή και η κακία εναπόκεινται στους ίδιους τους πολίτες. Αποτελεί πάγια αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ότι ο νόμος δεν αποβλέπει απλώς στην αποτροπή και τιμωρία των

Αγ. Κωνσταντίνου 11 (Στοά Θεολόγου)
Πειραιάς
Τηλ. 2110 131 551 & 2110 131 552

παραβατικών συμπεριφορών, αλλά παιδαγωγεί διά βίου τους πολίτες και τους οδηγεί σε επαινετές συμπεριφορές. Αυτή είναι και η θέση του Αριστοτέλη: *ὁ νομοθέτης οὐκ ἐᾷ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει* (Ηθικὰ Μεγάλα, 1.9.9.2-3, 1187a14-15). Με αυτό τον τρόπο ο νόμος λειτουργεί ως ισχυρός παράγοντας ενότητας και συνοχής μέσα στην κοινωνία.

Η χρήση του «ἔτι» υποδηλώνει τη βαθύτερη εξέταση του ζητήματος. Ο Αριστοτέλης προσθέτει νέο εμπειρικό επιχείρημα με το οποίο δείχνει ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση, η αρετή εκφυλίζεται. **Οι έννοιες της γένεσης και της φθοράς αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης.**

Επομένως, θα γίνουμε καλοί οικοδόμοι, όχι αν οικοδομούμε συνεχώς, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό χτίσιμο και καλοί κιθαριστές, όχι αν παίζουμε συνεχώς κιθάρα, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό παίξιμο της κιθάρας. Κατ' αναλογία, θα γίνουμε ηθικά ενάρετοι μόνο αν εξασκηθούμε σε ηθικά ενάρετες πράξεις σύμφωνα με τους κανόνες της τέλειας αρετής. Με τη χρήση αναλογικής απόδειξης συνεχίζει ο Αριστοτέλης, για να δείξει ότι το ίδιο συμβαίνει και στις τεχνικές εργασίες. Αυτές ορίζονται ως σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που επιτρέπουν στον συγκεκριμένο κάτοχό τους να παράγει μορφές, τεχνικά δημιουργήματα. Υπό αυτήν την έννοια, δηλώνει ο Αριστοτέλης, η τέχνη μιμείται τη φύση· κοινός παράγοντας που τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, τεχνίτης δεν είναι μόνο ο καλλιτέχνης αλλά γενικότερα ο δημιουργός, και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά όλα τα δημιουργήματα του τεχνίτη. Η αρετή του ανθρώπου καλλιεργείται και καταστρέφεται με τα ίδια μέσα και από τις ίδιες αιτίες, πράγμα που συμβαίνει με τον ίδιο ακριβώς τρόπο και στις τέχνες. Με τη χρήση του επαγωγικού-εμπειρικού παραδείγματος ο Αριστοτέλης δείχνει ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας. Έτσι φαίνεται να αποδέχεται ότι η ποιότητα άσκησης και η ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας συνδέονται με σχέση αιτίου-αποτελέσματος, σχέση στην οποία ο ρόλος του δασκάλου είναι αδιαμφισβήτητος.

Αγ. Κωνσταντίνου 11 (Στοά Θεολόγου)
Πειραιάς
Τηλ. 2110 131 551 & 2110 131 552

Β2.

Τόσο ο Αριστοτέλης όσο και ο καθηγητής Μιχάλης Σταθόπουλος αναδεικνύουν μέσα από τα κείμενα τους τη ζωτική αξία της δικαιοσύνης στις επιλογές του ανθρώπου σε όσα πράττει.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, όσα συμβαίνουν στην εκμάθηση των τεχνών, τα ίδια συμβαίνουν και στην κατάκτηση των ηθικών αρετών. Αυτό αποδεικνύεται και από παραδείγματα που σχετίζονται με τους τομείς συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ο Αριστοτέλης με την παρουσίαση τριών παραδειγμάτων επιδιώκει να δείξει ότι, όπως και στις τέχνες, η απόκτηση των αρετών είναι αποτέλεσμα εθισμού και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που προηγήθηκε. Στο πεδίο των σχέσεων μέσα στην πόλη (εμφατικότερα, των οικονομικών συναλλαγών) αναπτύσσεται η γενική αρετή: η δικαιοσύνη. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, άδικοι. Η διαμόρφωση του ήθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος και έχει την ευθύνη των πράξεων του. Συναλλάγματα είναι όλων των μορφών οι συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως οι οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Βλ. Ἠθικὰ Νικομάχεια 1133b17-18: *οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας* [: γιατί αν δεν υπήρχε ανταλλαγή, δεν θα υπήρχαν σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων· ούτε ανταλλαγή θα υπήρχε, αν δεν υπήρχε ισότητα· ούτε ισότητα, αν όλα τα αγαθά δεν μπορούσαν να μετρηθούν με ένα κοινό μέτρο – μετάφραση Δ. Λυπουρλής]. Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων.

Ανάλογη είναι η προσέγγιση και του καθηγητή Μιχάλη Σταθόπουλου. Εξαίροντας την εφαρμογή της δικαιοσύνης στον «πέραν του δικαίου χώρο» εξηγεί την ανάγκη όχι μόνο της αποδοχής αλλά και της κατανόησής της. Επισημαίνει

Αγ. Κωνσταντίνου 11 (Στοά Θεολόγου)
Πειραιάς
Τηλ. 2110 131 551 & 2110 131 552

επίσης τον καθοριστικό ρόλο της δικαιοσύνης στη διατήρηση και συνοχή της πολιτικής κοινωνίας μέσα από την κοινωνική αλληλεγγύη ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του Συντάγματος. Τέλος σε απόλυτη αντιστοιχία με τον Αριστοτέλη αναφέρεται στα υπόλοιπα πεδία της ανθρώπινης ζωής, στα οποία οι διαμορφωμένες πια έξεις, με προεξάρχουσα τη δικαιοσύνη, βρίσκουν εφαρμογή.

Β3.

1. Λ
2. Λ
3. Σ
4. Σ
5. Λ

Β4.

1. ρυπογόνος - γίνεται
2. ανάθεση - νομοθέται
3. ένδεια - ἔδει
4. ξέφρενος - σώφρονες
5. διάστρεμμα - ἀναστρέφεσθαι

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. (Μετάφραση)

Επομένως, ποιος θα τολμούσε να επιχειρήσει ένα τέτοιο πράγμα, ενώ αυτά έχουν έτσι; Νομίζω λοιπόν ότι είναι φοβερό εσείς από τη μια, στους οποίους έχει διαταχθεί να φροντίζετε συνέχεια τα ιερά ελαιόδεντρα, ούτε ποτέ μέχρι τώρα να με τιμωρήσετε, επειδή τάχα εργαζόμουν παράνομα, ούτε να με ρίξετε σε (δικαστικό) κίνδυνο επειδή τάχα αφάνισα (κάποια δέντρα), ενώ αυτός, ο οποίος ούτε τυχαίνει να καλλιεργεί τη γη κοντά ούτε να έχει εκλεγεί ελεγκτής ούτε να έχει την ηλικία να γνωρίζει τέτοια, να με καταγγέλλει ότι εξαφάνισα από το χωράφι το ιερό ελαιόδεντρο.

Γ2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο ομιλητής του λόγου του Λυσία, υπερασπίζεται τον εαυτό του εναντίον της κατηγορίας ότι έκοψε ένα ιερό ελαιόδεντρο (πράξη παράνομη και καταδικαστέα).Τα επιχειρήματα που επιστρατεύει είναι τα εξής: Αρχικά, τονίζει ότι θα του ήταν (υποθετικά) ευκολότερο να παρανομήσει την εποχή των τριάκοντα παρά τη στιγμή εκείνη, σε καιρό δημοκρατίας, γιατί τότε τα περιθώρια ατασθαλιών ήταν μεγαλύτερα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι τότε είχε δύναμη (προς αποφυγή παρεξηγήσεων) ή ότι τώρα έχει συκοφαντηθεί («Πότερον….νυνί»). Δηλώνει στη συνέχεια ότι θα αποδείξει πως εκείνη την εποχή δεν διέπραξε ούτε αυτό ούτε κανένα άλλο αδίκημα («ἐγώ τοίνυν…φανήσομαι»). Έπειτα υπογραμμίζει ότι θα ήταν αδύνατον γι᾽αυτόν και για οποιονδήποτε άλλον να τολμήσει να προβεί σε τέτοια ενέργεια τη στιγμή που οι ακροατές-βουλευτές επαγρυπνούν τόσο για την φύλαξη των ιερών δέντρων και ειδικά σε εκείνο το χωράφι στο οποίο δεν υπάρχει κανένα άλλο δέντρο παρά μόνο, όπως ισχυρίζεται ο κατήγορος, ένας κορμός ιερού ελαιόδεντρου που περιβάλλεται περιμετρικά από δρόμο, που γύρω του κατοικούν και από τις δύο πλευρές γείτονες, και δεν έχει περίφραξη και είναι ορατό από παντού («Πῶς δ’ ἄν…πράγματι;»). Τέλος, αναρωτιέται πώς είναι δυνατόν οι βουλευτές-κριτές του που η πόλη τους έχει επιφορτίσει με την ευθύνη φύλαξης των ιερών δέντρων ούτε να του έχουν επιβάλει ποτέ ως εκείνη τη στιγμή πρόστιμο επειδή καλλιέργησε το χώρο γύρω απ’ αυτές ούτε να τον έχουν παραπέμψει στο δικαστήριο επειδή απομάκρυνε κάποια, ενώ ο κατήγορός του που ούτε καλλιεργεί κάπου κοντά ούτε έχει οριστεί υπεύθυνος ούτε είναι σε ηλικία να γνωρίζει τέτοια ζητήματα, να τον μηνύει για απομάκρυνση,

Αγ. Κωνσταντίνου 11 (Στοά Θεολόγου)
Πειραιάς
Τηλ. 2110 131 551 & 2110 131 552

υποτίθεται, ιερού ελαιόδεντρου («Δεινόν δὲ μοι…ἀφανίζειν»). Υποστηρίζει, λοιπόν, λογικότατα την αθωότητά του.

Γ3. α.

τοῦτον : τούτους
ὃς : οἵ
γεωργῶν : γεωργοῦντες
τυγχάνει : τυγχάνουσι
ἐπιμελητής : ἐπιμεληταί
ἠρημένος : ἠρημένοι

Γ3. β.

διαβεβλημένος : διαβλήθητι
ἀφανίζειν : ἀφανιεῖν
φησὶ : φαίη
περιοικοῦσι : περιῴκουν

Γ4.α.

οὔσης: γενική απόλυτη, χρονική μετοχή ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «παρανομεῖν».
ἀδικεῖν: υποκείμενο στο ρηματικό τύπο «ἐξῆν» και τελικό απαρέμφατο (ετεροπροσωπία).
ἐμαυτῷ: ετερόπτωτος προσδιορισμός, δοτική αντικειμενική στο «κακονούστατος».
ἐλαῶν : αντικείμενο στο ρηματικό τύπο «ἐπιμελεῖσθαι».
ὡς ἀφανίσαντα : αιτιολογική μετοχή (υποκειμενική αιτιολογία) συνημμένη στο «με» ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταστῆσαι».
ἐπιμελητής: κατηγορούμενο μέσω της μετοχής «ἠρημένος» στο υποκειμενό της «ὅς».

Γ4. β.

Υπόθεση : εἰ ἦν **Απόδοση :** ἄν ἐπεχείρησα
Είδος : Αντίθετο του πραγματικού
Μετατροπή σε προσδοκώμενο : Υπόθεση : ἐάν ὦ **Απόδοση :** ἐπιχειρήσω